

A PALÓC ETNOKULTÚRA KINCSESTÁRA

Látványtár – Tanulmányi raktár

A 2012-ben megnyílt látványtárban a Palóc Múzeum gyűjteményének legszebb darabjai tekinthetők meg. A kiállított műtárgyak zöme a múzeum régi anyagából való – a két világháború pusztítása után megmaradt –, a 19. század végén, 20. század elején keletkezett különleges népművészeti értékek. A néprajz minden fontos ága (viselet, lakástextil, kerámia, bútor, pásztorművészet, háztartási eszközök, táplálkozás, gyermekjátékok, jeles napok, népi vallásosság) megjelenik, és a palóc népeletet reprezentáló témák mellett a volt megyeszékhely, Balassagyarmat történetére vonatkozó tárgyak, dokumentumok, illetve a Madách Imréhez és Mikszáth Kálmánhoz kapcsolódó rekvizitumok is láthatóak. A kihelyezett érintőképernyős monitorok segítségével az érdeklődők további információkat szerezhetnek a tárgyakról, betekintést nyerhetnek a múzeum digitális nyilvántartásába és raktározási módszerébe.

A lapidárium (kőtár) mellett elhelyezkedő föld alatti terembe belépve elsőként a textilgyűjtemény műtárgyait tekinthetik meg a látogatók.

A palóc női viselet híresen gazdag és cifra, sokszor fényűző volt. A viselet a 19. század végén kezdett el színesedni, amikor a földszerzés lehetősége beszűkültek, s ennek megfelelően a vagyon befektetése érdekében egyre több és gazdagon díszített, drága ruhát vásároltak. Ez a korszak Palócföldön a paraszti viselet virágkora. A népviseleti darabok jelentős számban és gazdag változatosságban találhatóak a múzeum gyűjteményében, és láthatók legszebb darabjai a látványtárban.

A sokszoknyás viselet parasztosabb és polgárosultabb formában is megjelent, nagy változatosságot mutatott, még akár egy viseletcsoporthoz tartozó néhány falu esetében is. A hagyományos, élő viselettel bíró közösségekben az öltözetek sokféle információt hordoztak, árnyalt módon kifejezték a viselője társadalmi helyzetét, életkorát és az alkalmat, amelyen hordta. Meghatározó jelentése volt a ruha színének és az anyag minőségének egyaránt.

Az egyszerű hétköznapi ruha pár alsószoknyából, egy felsőszoknyából, ingvállból, mellényből és egy puha főkötőből, vagy kikötött kendőből állt. Az alsószoknya alatt pendelyt hordtak. A felsőtest alsóruházata az ing volt, ami készülhetett bő és szűk, vagy hosszú szűk ujjal. Az ing fölött pruszlikot viseltek. E fölé került a keresztbe kötve hordott vállkendő. A női felső hosszú ujjú változata a vizitke.

A jómódú asszonyok a téli ünnepi sokszoknyás, vállkendős, csizmás viseletéhez kék posztóból varrott, báránybőr béléses rókaprém mentét hordtak, amelyet a 19. század második felében losonci szabóknál, szűcsöknél készíttettek el. A szegényebb családok leányai hímzett, irharátétes ködmönt, mellyesbundát, cucajt hordtak, amelyet a balassagyarmati, pásztói vagy szécsényi szűcsöknél rendeltek meg. Később felváltották ezeket a változatos szabású, atlaszelyemből, bársonyból vagy posztóból varrott kabátfélék.

A sok alsószoknya felett viselték a felsőszoknyát, ami ünnepre bársonyból, plüssből, selyemből készült, s lehetett egészen rövid, mint a bujáki, vagy hosszúra szabott, mint Órhalomban volt szokás. A szoknya fölött kötényt hordtak, aminek gyakorlati funkciója volt, munka közben védett a szennyeződés ellen. De elmaradhatatlan kelléke volt a paraszti ünneplő öltözetnek is.

A női fejviselet változatosságát legjobban a főkötők reprezentálják. A főkötő csak az asszonyoknak járt ki, a férjezett állapotot kifejező öltözetdarab. Mind állandó kiállításunkban, mind a látványtárban gazdag gyűjtemény mutatja be elterjedtségét és változatosságát.

Jellegzetes lábbeli a csizma. A nők rogyasztott szárú puha ünneplős csizmáját juhbőrrel varrták. A hímzéssel is díszített piros csizmát különösen a rimóci viseletcsoportban kedvelték. Ünnepi öltözethez nyáron is felvették a csizmát, de nagy becsben tartották és kímélték annyira, hogy még télen is inkább kézben vitték a templomajtóig, nehogy bepiszkolódjon, elkopjon.

A férfiak viseletdarabjai a régi időkben a nőkéhez hasonlóan házivászonból készültek. A posztó alapanyagú öltözet, és vele együtt a polgárosultabb szabásvonalak csak a 20. század elejétől kezdtek elterjedni. A palóc férfi viselete a 19. század végén:

gatyá-ing-kötény-mellény. Ez a viseletegyüttes helyenként még a 20. század közepéig fennmaradt, de az iparosodás, a városba, munkába járás hatására már egyes falvakban elhagyták, és polgárosult viseletmintát követtek.

A látványtár gazdag tárgye gyüttest mutat be a háztartási és lakástextilekből. Ezek a palócságnál a 20. század fordulójáig szinte kizárólag szőttesek voltak. Vörös, ritkábban vörös és kék stráfokkal, egymás melletti csíkokkal szőtték meg kender és pamutfonálból a vászonnemüket: abroszokat, lepedőket, párna- és dunnahuzatokat, törölközőket stb. A díszes párnavégek a tisztaszobák ékességei voltak.

Jellegzetes palóc lakodalmi szokás volt az ágyvitel, amikor a szekéren lévő megvetett ágyon is a párnavégek motívumai látszódtak.

Nógrád megyében nem alakultak ki jelentős kerámiaközpontok, az itt élők a használati és dísz tárgyként fellelhető darabokat zömmel vándorárusoktól és kirakodó vásárokon tudták beszerezni., leginkább gömöri, bakabányai, gácsi, poltári, tatai, pásztói, gyöngyösi, mezőtúri mesterek készítményeiből. A 19. század végétől terjedni kezdtek a gyári kerámiatermékek, az 1920-as évektől pedig megjelentek a budapesti gránitgyár árucikkei.

A palóc bútorokat faragó specialisták, asztalosok, de gyakran pásztorok is készítették. A palóc vidéken egyedülállóak az áttört faragással díszített bútorok, lócák, székek, bölcsők, tálas-fogasok, kanalak, képkeretek, amelyek a felület egy részének nagyobb kiterjedésű, áttört, ornamentális díszítésével készültek. Látványtárunk gazdag válogatást nyújt ezekből.

A népművészet 19. századi felvirágzása a pásztorművészet kiteljesedését, önálló stílussá érlelődését is magával hozta. A faragó pásztorok nemzedékeken át őrizték tradícióikat, a megszokott funkcionális és dísz tárgyakat, díszítő eljárásokat. Művészetük nem merevedett meg, hanem alkalmazkodott a változó igényekhez, és a pásztor már nemcsak maga és pásztortársai részére, hanem egyre inkább az érdeklődők, gyűjtők, más társadalmi rétegek számára dolgozott. A használati tárgyaknak a hétköznapiak mellett kialakultak munkára már nem használt változatai, melyek az ünnepi viselet darabjaivá, ajándéktárgyakká és a pásztorfoglalkozás jelvényeivé lettek.

A látványtár gazdag ízelítőt mutat be a múzeum népi vallásosság gyűjteményéből: aprónyomtatványokat, imakönyveket, imalapokat, ájtatos olvasmányokat, rózsafüzéretet, feszületeket, Mária-házakat, fogadalmi és rontáselhárító szakrális-mágikus tárgyakat.

Végül a látványtár helytörténeti és irodalomtörténeti anyagára hívjuk fel a figyelmet. A helytörténeti anyagból látható a Zichy–Odescalchi család ezüst piperekészlete, amely gróf Zichy Edmund és herceg Odescachi Paulina házasságkötése alkalmából készült St. Mayerhofer bécsi ötvös mester műhelyében 1833–34-ben.

A Palóc Múzeum plakátgyűjteménye az 1840 és 1991 közötti időszak magyar, német és szlovák nyelvű, főként helyi vonatkozású színházi, zenei, sport és egyéb kulturális rendezvényeinek plakátjaiból, politikai jellegű hirdeteményeiből áll össze. Az anyag,

amelyből válogatás látható a látványtárban, kiemelkedő jelentőségű kordokumentumként tartható számon.

Balassagyarmat kiemelkedik az észak-magyarországi régió irodalomtörténeti kultuszhelyei közül. Madách Imre (1823–1864) és Mikszáth Kálmán (1847–1910) életének, pályájának jelentős eseményei e városhoz kötődnek. A látványtárban kiállított eredeti kéziratok kuriózum jelleggel bírnak, s árnyalt képet adnak a két szerző tematikus és műfaji értelemben is rendkívül változatos életművéről, és arról a korról, amelyben éltek és alkottak. Különlegesek a korabeli műkiadások is.

Mindenkit szeretettel invitálunk, hogy látogassa meg állandó kiállításunkat és látványtárunkat. Bővebb leírást és útmutatót találnak a látványtári látogatáshoz a múzeum portáján megvásárolható kiadványunkban:

Lengyel Ágnes: MNM PALÓC MÚZEUMA – Látványtár

A palóc etnokultúra kincsestára.

Tanulmányi raktár, látványtár a Palóc Múzeum gyűjteményeiből.